

Kvóty versus sloboda

Slovenská hudobná scéna prešla od roku 1989 búrlivým vývojom. Jeho výsledkom je stále aktuálna otázka povinných kvót vo vysielaní elektronických médií. Ochrana národnej kultúry má v európskom priestore dlhú tradíciu. Jej väčší alebo menší vplyv môžeme vystopovať v posledných desaťročiach v istých sínusoidách ako názorové spektrum rezonujúce v duálnom rozhlasovom vysielaní. Téma kvót je znovu aktuálna aj v súčasnosti.

TEXT: ĽUBOŠ ZEMAN (textár, člen Dozornej rady SOZA)

Prečo sa systém kvótového programovania hudby vôbec objavil a prečo je táto téma horúca aj v týchto dňoch? Odpoveď sa dá nájsť v mladej histórii našej krajiny pri hľadaní vlastnej identity a postavenia kultúry ako takej v spoločnosti. Nežná revolúcia priniesla slobodu, ale aj zodpovednosť, ktorá sa ľahšie kontrolovala v ekonomike ako v kultúre. Trhový mechanizmus priniesol nekompromisné komerčné kritériá na všetky oblasti pop kultúry a ako prvé ho implantovali do svojho vysielania novo vznikajúce súkromné rozhlasové stanice. **Vznik duálneho rozhlasového vysielania** vytvoril nebyvalú nerovnováhu v oblasti domácej hudobnej kultúry. Súkromní vysielatelia nasadili do éteru **playlisty** plné dovtedy ideologicky regulovaných anglofónnych skladieb a atakovali počúvanosť verejnoprávnych médií. Doplatili na to nielen autori belcantových skladieb, ale aj celá rocková a popová generácia interpretov, sólistov i skupín. Reakcia verejnoprávneho rozhlasu bola často chaotická so snahou kopírovať súkromné rozhlasové stanice. Slovenský rozhlas sa to v roku 1991 snažil vyriešiť vznikom ROCK FM RÁDIA, ktoré bolo akciovou spoločnosťou SRo a britskej firmy z Londýna. V krátkom čase sa toto médium stalo jednotkou na trhu s dnes až nepochopiteľným výsledkom – 30% počúvanosťou. Paradoxom je, že keď som si teraz pozrel playlist tohto dnes už neexistujúceho rádia a porovnal ho so súčasným stavom, bolo v ňom nepomerne viac slovenských skladieb ako vo vysielaní súčasných rádií. Podiel na tomto nelichotivom stave má aj **zánik dvoch významných pracovných pozícií v rozhlase** – hudobného redaktora a hudobného dramaturga, ktorí odborne ovplyvňovali hudobné vysielanie a prihliadali na koncepciu vysielacieho okruhu a štýlovo-žánrovú pestrosť. Zmizla aj **kontextovosť slova a hudby** ako „socialistický prežitok“ a dramaturgom sa stal počítačový program. Tento systém v podstate pretrváva

dodnes a cca 500 pesničiek rotuje v komerčnom výbere vo väčšine rozhlasových staníc. V podstate sú tieto ucelené súbory napojené na zahraničných vydavateľov a producentov, prípadne majiteľov médií, ktorí sledujú vlastné záujmy. Najrozšírenejší softvér **Sépio** síce ponúka kontrolu nad formátom stanice i bohaté algoritmy programovania, v mnohých prípadoch jeho možnosti však nie sú naplno využité a aj týmto spôsobom ochudobňujú hudobnú dramaturgiu rádií. Verejnoprávne médium sa čiastočne spamätalo a pokúša sa osloviť poslucháčov alternatívnym a hodnotnejším programom, multiplexovým rozširovaním vysielacích okruhov i presahom na internet a sociálne siete. Komerčný úspech sa však dosahuje ťažko, lebo nie je jednoduché zmeniť vkus publika po tridsiatich rokoch preferovania hudby zo zahraničia, ktorá je a priori považovaná za výlučný etalón kvality. Oveľa väčšiu hodnotu má však dôveryhodnosť a aspoň o tú sa treba snažiť. Do hry vstúpila aj **výrazná výmena poslucháckej generácie**, ktorá sa presunula na internet, prípadne preferuje rádiá s akcentovaním intenzívnych formálnych zvukových prvkov a bulvárneho moderovania, či úzko žánrovo zamerané malé rádiá. V éteri dominuje anglické slovo nielen v textoch, ale najmä v hudobnej produkcii. Slovenčina v populárnej hudbe a pôvodná tvorba sa ako súčasť národnej kultúry stala popoluškou a **tento stav vyprovokoval umeleckú verejnosť k zavádzaniu povinných kvót do vysielania**. O tom, že to nebol náš výmysel, ale opakovanie múdrosti zo zahraničia svedčí veľa príkladov z krajín, kde si národnú kultúru cenia viac ako my a kde kvóty ani nie sú potrebné a kvalita pôvodnej tvorby vysoká (napr. Taliansko, Chorvátsko, Švédsko), inde sú kvóty zavedené už desaťročia (napr. Francúzsko, Izrael, Belgicko, Portugalsko, Maďarsko, Poľsko, atď.). Nemecko, Švajčiarsko a Rakúsko už dlhodobo o kvóty bojujú, lebo hudobná

produkcia v nemeckom jazyku sa doslova stráca z éteru a v európskom kontexte už takmer nič neznamená. **Súčasný legislatívny stav na Slovensku platí už niekoľko rokov a prikazuje vysieľať 25 % pôvodnej tvorby** súkromným médiám a 35 % verejnoprávne vysielateľovi. V minulom roku schválil parlament menšiu úpravu na výpočet týchto percent len z denného vysielacieho času od 6.00–24.00 hod. a nie z mesačného výkazu. Od zavedenia kvót vo vysielaní sa najmä vo verejnoprávnych médiách objavilo podstatne viac mladých talentovaných autorov a interpretov a vzniklo viacgeneračné portfólio umelcov bojujúcich o priazeň poslucháčov. Zväčšil sa priestor pre prezentáciu rôznych hudobných štýlov a objavila sa aj kvalitnejšia hudobná publicistika. Napriek tomu pokračuje permanentné lobovanie súkromných vysielateľov, aby kvóty boli zrušené čo sa už stáva akýmisi podnikateľským evergreenom, hoci argumenty proti tejto snahe sú jasné: **Ani jednému rádiu neklesli príjmy z reklamy, ani jednému neklesla percentuálna počúvanosť**. Podmienky v éteri sú totiž pre všetkých rovnaké. Ďalším argumentom súkromných vysielateľov je sloboda podnikania bez obmedzení, lenže aj na slobodnom hospodárskom trhu platia licencie s presne vymedzenými podmienkami podnikania a zákonom stanovené hranice. Pesničky nie sú jogurty, hoci aj tie už majú lepšie podmienky na ceste k spotrebiteľovi ako slovenská populárna hudba. Keď spotrebiteľ a už aj obchod preferujú podiel slovenských potravín na pulloch predajní, málokto namieta, hoci je to meritórne nariadenie. Keď sa objaví legitímna a ešte aj limitovaná preferencia pôvodnej slovenskej tvorby naráža na mantinely nepochopenia. Názor, že do formátu vysielania viacerých súkromných rádií sa mnohí slovenskí autori a ich piesne nehodia popiera priamo fakt ich vypredaných koncertov, či počet predaných zvukových nosičov, prípadne masívna sledovanosť na webe. Argument súkromných vysielateľov, že poslucháči o slovenskú hudbu nemajú záujem popreli reprezentatívne prieskumy verejnej mienky na vzorke vyše tisíc

respondentov. **Soza** ich objednala v renomovanej agentúre **Focus** a obidva prieskumy v roku 2015 i v roku 2021, dokázali, že o slovenskú tvorbu majú poslucháči záujem. Podľa výsledkov najnovšieho prieskumu sú kvóty dokonca nastavené nízko. **Priemerný slovenský poslucháč by totiž zo svojho rádia najradšej počul päť slovenských piesní z desiatich hraných, teda 50 %**. O zaradení do playlistu však často rozhodujú hudobne nevzdelaní správcovia softvéru a nie odborníci. Aj ich častá arogancia bola príčinou vzniku požiadavky na percentuálne kvóty v prospech slovenskej hudby. O kvóty teda treba zabojsť aj preto, že **slovenský zákon o vysielaní a retransmisii je navyše do istej miery akustický klam, lebo je formulovaný nešťastne**. Za pôvodnú skladbu považuje takú, ktorej aspoň jeden autor hudby alebo textu má trvalý pobyt v SR alebo ide o hudobné dielo s textom v slovenskom jazyku. Jeho znenie treba upraviť tak, aby obaja autori boli občanmi SR s prípadnými výnimkami pre ČR a diaspóru v zahraničí. V súčasnej praxi jeho nešťastnú formuláciu cíti autori na tantiémach a zrejme aj Ministerstvo financií na odlive daní do zahraničia. Napr. Slovenský rozhlas ako najväčší vysielateľ vo veľkej miere používa v štatistike tzv. prekladové diela, kde sú autori väčšinou angloamerického proweniencie. Textári ich transformovali do slovenčiny na želanie interpretov, ktorí si nimi dopĺňali repertoár. Za vytvorenie diela obvykle nedostali nič. A zo SOZA tiež nič, lebo väčšina takýchto diel vzniká bez explicitného súhlasu zahraničných autorov, takže tantiémy za vysielanie a používanie takýchto skladieb putujú do zahraničia originálnym autorom. Prekladová úprava zahraničného diela je vlastne neautorizovaná a textár nemá z toho žiaden profit. A zdaňujú sa tiež v zahraničí, takže štát prichádza o státisíce eur ročne. Rádiá si však vylepšia štatistiku a naplnia literu zákona. Ďalším paradoxom je teoretická možnosť, že napr. Albánc s trvalým pobytom na Slovensku, prípadne so získaným občianstvom napíše pieseň vo svojom jazyku, no podľa zákona to bude slovenská

O kvóty teda treba zabojsť aj preto, že slovenský zákon o vysielaní a retransmisii je navyše do istej miery akustický klam, lebo je formulovaný nešťastne.

pesnička. To sú jednoducho paradoxy v legislatíve a príklady nezdravých kompromisov pri schvaľovaní zákonov v Národnej rade SR. Názory na kvóty sú rôzne aj v umeleckých kruhoch, lebo direktívne príkazy nemá asi nikto rád, lenže ich zrušenie môže znamenať citelnú finančnú stratu aj pre najväčších vyznávačov slobody. Umelci sa tak nechtiac stávajú súčasťou politického boja, lebo kvóty sa neobhájajú v nahrávacom štúdiu, ale v parlamente. Šoubiznis a populárna hudba sú už dávno súčasťou veľkého segmentu národného hospodárstva na ktorý je napojených množstvo ďalších profesií s presahom do ďalších odvetví ekonomiky a každý zásah do systému je rizikový. Najmä v súvislosti s pripravovanou daňovou reformou SR, ktorá sa usiluje o rovnú daň. A s tou má prísť aj možné rušenie paušálnych výdavkov pre živnostníkov a umelcov, odstránenie rozdielu medzi aktívnymi a pasívnymi príjmami a dokonca sa majú upraviť platby sektoru HORECA / hotely, reštaurácie, catering/ ochranným organizáciám za používanie hudby v zariadeniach. V tomto nelichotivom kontexte je snaha o zachovanie kvót v rozhlasovom vysielaní úplne legitímna a okrem podpory domácej kultúry a duševného vlastníctva je aj ekonomickým stimulom pre tisíce ľudí, ktorých kvalifikácia a profesionalita si zaslúžia úctu a podporu. ☒